Valiokunnan mietintö LaVM 17/2018 vp─ HE 211/2018 vp

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain 4 ja 109 §:n sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain 4 ja 109 §:n sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta (HE 211/2018 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Eduskunta-aloite

Esityksen yhteydessä valiokunta on käsitellyt seuraavan aloitteen:
- Lakialoite LA 8/2015 vp Tytti Tuppurainen sd Lakialoite laiksi avioliittolain 4 §:n 2 momentin kumoamisesta

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- lainsäädäntöneuvos Laura Määttänen, oikeusministeriö
- lainsäädäntöneuvos Outi Kemppainen, oikeusministeriö
- käräjätuomari Juho Heiskala, Vantaan käräjäoikeus
- lakimies Merike Helander, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- lakimies Aila Heusala, Itä-Suomen aluehallintoviraston maistraattien ohjaus- ja kehittämisyksikkö
- lakimies Tuija Kanerva, Itä-Suomen aluehallintoviraston maistraattien ohjaus- ja kehittämisyksikkö
- palvelukeskuksen lakimies Jari Rantala, Suomen ortodoksinen kirkollishallitus
- järjestösihteeri Anniina Vainio, Naisjärjestöjen Keskusliitto
- professori (emeritus) Markku Helin
- oikeustieteen tohtori Sanna Mustasaari

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:
- sosiaali- ja terveysministeriö
- Maahanmuuttovirasto
- Väestörekisterikeskus
- Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto
- Lastensuojelun Keskusliitto

Valmis
5.0

- Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry

HALLITUKSEN ESITYS JA EDUSKUNTA-ALOITE

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan kumottavaksi avioliittolain säännös, jonka mukaan oikeusministeriö voi erityisestä syystä myöntää alle 18-vuotiaalle luvan avioitua. Samalla ehdotetaan muutettavaksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia vastaamaan avioliittolain muutosta.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

Lakialoite

Lakialoitteessa LA 8/2015 vp ehdotetaan avioliittolain 4 §:n 2 momentin kumoamista. Aloitteen mukaan avioliittolaista on poistettava mahdollisuus antaa lupa alle 18-vuotiaalle avioliiton solmimiseen.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Hallituksen esityksestä ilmenevän ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena sekä puoltaa siihen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomioin.

Poikkeuslupamenettelystä luopuminen

Avioliittolain (234/1929) mukainen avioliiton alaikäraja on 18 vuotta, mutta oikeusministeriö voi erityisistä syistä antaa tätä nuoremmalle luvan avioitua (4 §:n 2 mom.). Erityisenä syynä on lupakäytännössä pidetty raskautta, uskonnollista vakaumusta ja kulttuurisia syitä. Lupahakemusten ja myönnettyjen lupien määrä on viimeisten vuosikymmenten aikana merkittävästi laskenut, ja viime vuosina lupahakemuksia on tehty 10—30 vuosittain.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että alaikäisten avioliitot mahdollistavasta poikkeuslupamenettelystä luovutaan. Ehdotettu muutos ei vaikuta jo solmittujen avioliittojen pätevyyteen.

Esityksen perusteluissa on käsitelty asiaan liittyviä kansainvälisiä sopimuksia ja suosituksia, ulkomaiden lainsäädäntöä sekä tuotu esiin sekä poikkeuslupamenettelystä luopumista että sen säilyttämistä tukevia näkökohtia (s. 3—7). Esityksessä päädytään siihen, että alaikäisten avioliittojen kieltäminen on perusteltua, koska alaikäisten suojelua yleisesti koskeville näkökohdille on annettava suurempi painoarvo kuin yksittäisessä tapauksessa avioliiton solmimista toivovan alaikäisen tilanteeseen mahdollisesti liittyville näkökohdille.

Hallituksen esityksestä ilmenevän ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta kannattaa avioliittolain 4 §:n 2 momentissa tarkoitetusta poikkeuslupamenettelystä luopumista. Muutos on lähtökohtaisesti lapsen edun mukainen sekä edistää tyttöjen asemaa ja sukupuolten välistä tasa-arvoa ottaen huomioon, että valtaosa luvan saaneista alaikäisistä on tyttöjä (HE, s. 3). Muutoksen voidaan katsoa saattavan Suomen oikeustilan vastaamaan nykyistä paremmin kansainvälisiä velvoitteita ja suosituksia sekä osaltaan vähentävän pakkoavioliiton tai muun hyväksikäytön riskejä. Myös Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa vastaavasta poikkeuslupamahdollisuudesta on luovuttu. Samalla on johdonmukaisuussyistä perusteltua muuttaa lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia (361/1983) esityksessä ehdotetuin tavoin.

Joissakin tapauksissa avioliittolain ehdotettu muutos voi kannustaa alaikäisiä joko omasta tahdostaan tai painostettuina solmimaan niin kutsuttuja uskonnollisia avioliittoja, jotka ovat päteviä asianomaisessa kulttuuripiirissä, mutta eivät ole sitä Suomessa. Muutos voi myös lisätä painetta siihen, että ulkomaalaistaustaiset pariskunnat tai yksittäiset alaikäiset hakeutuvat vihittäviksi ulkomaille maahan, jossa alaikäisten avioliitto on mahdollinen (ks. HE, s. 8). Valiokunta pitää tärkeänä, että tilannetta seurataan. Myös Suomen oikeustilasta ja sen tavoitteista sekä nuorten ja perheiden palveluista tiedottamisesta tulee huolehtia.

Avioliiton solmiminen alaikäisyydestä huolimatta

Esityksessä ehdotetun muutoksen myötä alaikäisyys on avioliiton este, josta ei voida poiketa. Alaikäinen ei siten voi avioitua Suomessa. Esityksen käsittelyssä on noussut esiin kysymys siitä, onko avioliittolain asiaa koskevia säännöksiä mahdollista kiertää ja mitä tästä seuraa. Valiokunta toteaa tältä osin seuraavaa.

Avioliitto solmitaan vihkimisellä, ja ennen vihkimistä on selvitettävä, ettei avioliitolle ole esteitä (avioliittolain 1 §). Avioliiton esteitä ovat alaikäisyys (poikkeuksena nykyisin oikeusministeriön myöntämä lupa), voimassa oleva avioliitto tai rekisteröity parisuhde, lähisukulaisuus sekä tietyt muut sukulaisuussuhteet (avioliittolain 2 luku). Avioliiton esteet tutkii maistraatti tai se evankelis-luterilaisen kirkon tai ortodoksisen kirkkokunnan seurakunta, jonka jäseniä kihlakumppanit ovat tai toinen heistä on (avioliittolain 3 luku). Avioliiton esteiden tutkinnasta annetaan todistus, joka on toimitettava vihkijälle. Avioliittolain 18 §:n mukaan vihkimistä ei saa toimittaa, jos vihkijä tietää seikan, joka estää avioliiton. Vihkijän on ennen vihkimisen toimittamista varmistuttava siitä, että avioliiton esteiden tutkinta on toimitettu asianmukaisesti.

Vihkimisoikeuden myöntämisen edellytyksistä sekä vihkijän velvollisuuksista ja vastuusta säädetään avioliittolaissa ja vihkimisoikeudesta annetussa laissa (571/2008). Maistraatti myöntää vihkimisoikeuden ja valvoo vihkijän toimintaa. Vihkimisoikeutta ei saa myöntää, jos on perusteltua aihetta epäillä, että se, jolle vihkimisoikeutta haetaan, on kykenemätön tai sopimaton toimimaan vihkijänä.

Vihkijän on hoidettava tehtävänsä huolellisesti ja asianmukaisesti. Vihkijään sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen toimittaessaan vihkimisiä ja hoitaessaan niihin liittyviä tehtäviä. Vihkijään sovelletaan myös vahingonkorvauslain (412/1974) säännöksiä virkamiehen vahingonkorvausvastuusta. Maistraatti voi peruuttaa vihkimisoikeuden esimerkiksi, jos vihkimistä koskevia säännöksiä on rikottu olennaisesti.

Avioliiton esteitä koskevien säännösten noudattamatta jättäminen ei tee avioliitosta mitätöntä. Mitättömyys kytketään vain kahteen tilanteeseen. Vihkiminen on avioliittolain 19 §:n mukaan mitätön, jos se ei ole tapahtunut avioliittolain 15 §:ssä säädettyjä muotovaatimuksia noudattaen tai sen on toimittanut joku, jolla ei ole vihkimisoikeutta. Mitätön vihkiminen ei saa aikaan avioliittoon kytkettyjä oikeusvaikutuksia. Kun mitättömyys todetaan, avioliiton oikeusvaikutukset lakkaavat taannehtivasti.

Jos puolisot saavat solmittua avioliiton osapuolen alaikäisyydestä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta, avioliitto on näin ollen pätevä, jos vihkiminen on tapahtunut avioliittolain 15 §:n mukaisesti ja vihkijällä on ollut oikeus toimittaa vihkiminen. Taustalla on ajatus siitä, että vihkimisen tapahduttua avioliittolain säännösten mukaisesti avioliiton esteet menettävät merkityksensä ja tämän jälkeen suojataan syntyneitä oikeussuhteita.

Avioliiton esteestä huolimatta solmittu avioliitto voidaan purkaa avioerolla. Avioliitto on kuitenkin pätevä siihen asti, kunnes puolisot tuomitaan avioeroon. Tietyissä tilanteissa puolisot on kuitenkin syyttäjän aloitteesta tuomittava avioeroon ilman harkinta-aikaa. Tällaisia tapauksia ovat ne, joissa puolisot ovat lähisukulaisia tai avioliitto on solmittu toisen avioliiton voimassa ollessa.

Valiokunnan näkemyksen mukaan avioliiton esteiden tutkintaa, avioliiton solmimisen muotovaatimuksia, vihkimisoikeuden myöntämistä sekä vihkijän velvollisuuksia, vastuuta ja valvontaa koskevat säännökset ovat varsin kattavat ja tiukat, joten niiden voidaan arvioida estävän tehokkaasti alaikäisten avioliittoja. Jo nykyisin on mahdollista, että alaikäinen solmii avioliiton ilman erityislupaa, mutta valiokunnan saamien arvioiden mukaan tiedossa ei ole, että tällaisia tapauksia olisi. Saadun selvityksen valossa lähinnä kyseeseen voi tulla tilanne, jossa vihkimisoikeuden haltija vihkii alaikäisen pariskunnan virheellisesti tai tietoisena siitä, että alaikäisyyteen liittyvä avioliiton este on olemassa.

Jos alaikäinen on solminut avioliiton, avioliitto voidaan edellä todetuin tavoin purkaa avioerolla. Avioeron saaminen on Suomessa helppoa ja edullista, eikä avioero edellytä erityistä perustetta, toisen osapuolen suostumusta tai myötävaikutusta. Joissakin tapauksissa avioero ei kuitenkaan välttämättä ole avioliiton alaikäisenä solmineen kannalta mahdollinen tai tarkoituksenmukainen, minkä vuoksi jatkossa on valiokunnan mukaan aiheellista arvioida mahdollisuuksia saada avioliitto päättymään, purkautumaan, kumottua tai mitätöityä muulla tavoin. Samalla tulee selvittää, millaisia vaikutuksia tällä olisi muun muassa puolisoiden aviovarallisuussuhteisiin ja lasten asemaan. Arvioinnissa on perusteltua ottaa huomioon myös muut avioliiton esteet. Valiokunta ehdottaa asiasta lausuman hyväksymistä *(Valiokunnan lausumaehdotus 1)*.

Lausumaehdotukseen liittyen valiokunta toteaa, että asian käsittelyssä on tullut esiin vaihtoehto, jossa alaikäisenä solmittu avioliitto olisi suoraan lain nojalla mitätön. On kuitenkin otettava huomioon, että mitättömyys merkitsee avioliiton oikeusvaikutusten lakkaamista taannehtivasti ja siihen voidaan vedota milloin vain ja kenen toimesta hyvänsä. Tällä voi olla kohtuuttomia vaikutuksia osapuolten ja heidän mahdollisten lastensa kannalta, sillä puoliso ei voi perustaa avioliittoon vaatimuksia, jotka koskevat esimerkiksi perintöoikeutta, omaisuuden ositusta tai perhesuhteeseen perustuvia sosiaalisia oikeuksia. Myös mahdolliset lapset muuttuvat avioliiton ulkopuolella syntyneiksi ja aviomies lakkaa olemasta lasten isä ja huoltaja, kunnes isyys ja huoltajuus myöhemmin erikseen vahvistetaan. Seuraukset korostuvat tilanteessa, jossa perheen yhteiselämä

on jatkunut pitemmän aikaa ja avioliiton mitättömyys tulee ilmi myöhemmin. Edellä esitetyn valossa vaikuttaa siltä, että alaikäisenä solmitun avioliiton päättämiseen on perusteltua etsiä suoraan lakiin perustuvan mitättömyyden sijasta muita keinoja, kuten se, voidaanko avioliitto sen alaikäisenä solmineen hakemuksesta mitätöidä.

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen Suomessa

Ulkomailla pätevästi solmittu avioliitto on lähtökohtaisesti pätevä myös Suomessa (avioliittolain 115 §), mutta se voidaan jättää tunnustamatta, jos sen pitäminen pätevänä johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen lopputulokseen (avioliittolain 139 §). Maistraatit noudattavat valiokunnan saaman selvityksen mukaan yhteisesti sovittua käytäntöä, jossa ulkomailla alaikäisenä solmittu avioliitto tunnustetaan vasta alaikäisen tultua täysi-ikäiseksi.

Hallituksen esitykseen ei sisälly muutosehdotuksia liittyen ulkomailla alaikäisenä solmittujen avioliittojen tunnustamiseen Suomessa. Lakivaliokunnan asiantuntijat ovat tuoneet varsin yleisesti esiin, että ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamisen arviointiperusteiden ja menettelyn tulisi perustua nykyistä tarkkarajaisempaan laintasoiseen sääntelyyn. Tämän katsotaan selkeyttävän oikeustilaa ja helpottavan muun muassa väestötietojen rekisteröintiä. Toisaalta on tuotu myös esiin, että tunnustamissääntely, joka ei jätä lainkaan tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle, voi joissakin yksittäistapauksissa johtaa lapsen edun vastaiseen lopputulokseen.

Ulkomailla alaikäisenä solmittujen avioliittojen tunnustaminen on moniulotteinen ja haastava kokonaisuus. Saamansa selvityksen valossa lakivaliokunta pitää tarpeellisena, että hallitus mahdollisimman pian selvittää ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevan sääntelyn mahdolliset tarkistustarpeet ja vaikutukset. Valiokunta ehdottaa asiasta lausuman hyväksymistä *(Valiokunnan lausumaehdotus 2)*.

Pakkoavioliitot

Pakottamalla solmitulla avioliitolla (jälj. pakkoavioliitto) tarkoitetaan avioliittoa, joka on solmittu vastoin toisen osapuolen suostumusta. Alaikäisenä solmittu avioliitto rinnastetaan usein pakkoavioliitoon, sillä pakkoavioliittojen joukossa on paljon lapsiavioliittoja. Ilmiöt on kuitenkin syytä pitää erillään, koska pakkoavioliitto koskee paitsi tyttöjä myös naisia, poikia ja nuoria miehiä. Lisäksi alaikäisen avioliitto voi perustua vapaaseen tahtoon, vaikkakin toisaalta alaikäisen kykyä itsenäisesti ja harkitusti muodostaa tahtonsa avioliiton solmimisesta voidaan myös epäillä.

Avioliittoon pakottaminen on Suomessa jo nykyisin rangaistavaa ihmiskauppaa, törkeää ihmiskauppaa tai pakottamista koskevien rikoslain säännösten nojalla (rikoslain 25 luvun 3, 3 a ja 8 §). Rangaistavaa on paitsi varsinainen pakottaminen myös henkilön luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen hänen saattamisekseen pakkoavioliittoon. Lisäksi rikoslakiin on Istanbulin sopimuksen voimaanpanon yhteydessä lisätty nimenomainen maininta pakkoavioliitoista (1 luvun 11 §:n 2 mom. 8 kohta, ks. HE 155/2014 vp ja TyVM 15/2014 vp).

Oikeusministeriö on vastikään laatinut tilannekuvan pakkoavioliittojen ehkäisystä ja torjunnasta ja kartoittanut tarvittavia jatkotoimia. Taustalla on pakkoavioliittojen esiintymisestä ja ilmitulosta Suomessa laadittu selvitys (Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2017), josta ilmenee,

että pakkoavioliittoja on tarpeen ehkäistä ja torjua nykyistä tehokkaammin. Puutteita on noussut esiin viranomaisten tietoisuudessa, osaamisessa ja toimintamalleissa. Lisäksi on tullut esiin tarve tarkastella rikosprosessia uhrin näkökulmasta. Selvityksen perusteella oikeusministeriön muistiossa päädytään siihen, että pakkoavioliittojen ennaltaehkäisemisen ja estämisen tehostamiseksi tulee muun muassa lisätä tietoisuutta pakkoavioliitoista ja niiden rangaistavuudesta ohjeistuksella, koulutuksella ja neuvonnalla. Lisäksi rikosvastuun tehostamiseksi tulee arvioida rikoslainsäädännön mahdolliset muutostarpeet. Niin ikään tarpeellisena pidetään sen arvioimista, voidaanko pakottamalla solmittu avioliitto saada päättymään nykyistä kevyemmällä menettelyllä, kun nykyisin pakkoavioliiton päättäminen tapahtuu normaalin avioeromenettelyn kautta.

Valiokunta pitää tärkeänä, että pakkoavioliittojen esiintymistä ja ilmituloa Suomessa on selvitetty. Selvityksen esille tuomien puutteiden ja epäkohtien vuoksi pakkoavioliittojen ennaltaehkäisyä, estämistä ja selvittämistä on syytä tehostaa. Ottaen huomioon, mitä edellä on todettu alaikäisenä solmitun avioliiton päättämistavoista, valiokunta katsoo, että myös pakkoavioliittojen purkamista, kumoamista tai mitätöimistä muutoin kuin normaalilla avioerolla on syytä selvittää samoin kuin sitä, millaisia vaikutuksia tällä on. Valiokunta ehdottaa asiasta lausuman hyväksymistä *(Valiokunnan lausumaehdotus 3)*.

Voimaantulo

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutosten tulevan voimaan mahdollisimman pian. Voimaantulossa on kuitenkin tarpeen ottaa huomioon, että lainsäädäntömuutokset aiheuttavat tietojärjestelmämuutoksia väestötietojärjestelmään. Väestörekisterikeskukselta saadun selvityksen valossa valiokunta katsoo, että ehdotetut muutokset voivat tulla voimaan aikaisintaan kahden kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä.

Lakialoite

Lakialoitteessa LA 8/2015 vp ehdotetaan avioliittolain 4 §:n 2 momentin kumoamista. Aloitteen mukaan avioliittolaista on poistettava mahdollisuus antaa lupa alle 18-vuotiaalle avioliiton solmimiseen. Lakialoitteella on sama tavoite kuin hallituksen esityksellä. Koska lakivaliokunta ehdottaa muutoksen toteuttamista hallituksen esityksessä ehdotetulla lakiteknisellä tavalla, lakialoitteeseen sisältyvä lakiehdotus ehdotetaan hylättäväksi.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 211/2018 vp sisältyvät 1. ja 2. lakiehdotuksen.

Eduskunta hylkää lakialoitteeseen LA 8/2015 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Eduskunta hyväksyy kolme lausumaa. ***(Valiokunnan lausumaehdotukset)***

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2018 vp

Valiokunnan lausumaehdotukset

1. *Eduskunta edellyttää, että hallitus pikaisesti selvittää mahdollisuudet saada alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmittu avioliitto päättymään, purkautumaan, kumottua tai mitätöityä muutoin kuin avioerolla sekä sen, millaisia vaikutuksia tällä on muun muassa puolisoiden ja lasten asemaan.*

2. *Eduskunta edellyttää, että hallitus mahdollisimman pian selvittää ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevan sääntelyn mahdolliset tarkistustarpeet ja vaikutukset.*

3. *Eduskunta edellyttää, että hallitus pikaisesti selvittää mahdollisuudet saada pakottamalla solmittu avioliitto päättymään, purkautumaan, kumottua tai mitätöityä muutoin kuin avioerolla sekä sen, millaisia vaikutuksia tällä on muun muassa puolisoiden ja lasten asemaan.*

Helsingissä 8.2.2019

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Kari Tolvanen kok
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Katja Hänninen vas
jäsen Ari Jalonen sin
jäsen Johanna Karimäki vihr
jäsen Pia Kauma kok
jäsen Suna Kymäläinen sd
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Juha Pylväs kesk
jäsen Antti Rantakangas kesk
jäsen Veera Ruoho kok
jäsen Mari-Leena Talvitie kok
jäsen Ville Tavio ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila

VASTALAUSE

Perustelut

Hallituksen esitykseen sisältyvä ehdotus alle 18-vuotiaiden lasten avioitumisen mahdollistavan avioliittolain säännöksen kumoamisesta on kauan kaivattu lainmuutos.

Viitaten kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä Naisjärjestöjen Keskusliiton asiantuntijalausuntoon yhdyn esityksen lähtökohtaan siitä, että lapsiavioliitto ei koskaan voi olla lapsen edun mukaista ja että lapsiavioliittojen kieltäminen on päätös, jolla on positiivisia vaikutuksia erityisesti tyttöjen oikeuksien näkökulmasta.

Lapsiavioliitot ovat sukupuolittunut ongelma, sillä tytöt ovat voimakkaasti yliedustettuina alaikäisenä avioituneiden joukossa. Avioliiton solmimisen alaikärajan nostaminen 18 vuoteen ehkäisee myös pakkoavioliittojen solmimista. Valtaosa lasten avioitumisen mahdollistavista poikkeusluvista on haettu uskonnollisin ja /tai kulttuurisin syin tilanteessa, jossa tyttö on ollut raskaana. Vaikka lapsiavioliitossa ei joidenkin näkemysten mukaan ole aina kyse pakkoavioliitosta, on ilmeistä, että erityisesti raskauteen liittyvissä tapauksissa poikkeuslupahakemusten taustalla saattaa olla suostuttelua ja painostusta, joka liittyy tyttöjen seksuaalisuuden kontrollointiin.

Kuten pakkoavioliittojen esiintymistä ja ilmituloa Suomessa käsittelevässä selvitysmuistiossa (2017) todetaan, ovat vapaaehtoisen, järjestetyn ja pakkoavioliiton rajat usein epäselviä. Vaikka painostuksen ja pakottamisen toteennäyttäminen voi olla mahdotonta, on sen mahdollisuus otettava huomioon aina, kun kyseessä on lapsi, ja erityisesti tapauksissa, joissa hän on raskaana. Mikäli painostusta esiintyy, on kyseessä määritelmällisesti pakkoavioliitto. Kuten edellä mainitussa selvitysmuistiossa huomautetaan, on sekä YK:n että useiden kansainvälisten lapsen oikeuksia ajavien järjestöjen selkeä kanta se, ettei lapsi voi milloinkaan antaa pätevää suostumustaan avioliittoon. Näin ollen lapsiavioliitto on myös pakkoavioliitto.

Vaikka YK:n lapsen oikeuksien komitea katsoo, ettei lapsen mielipiteen huomioon ottamiselle tule lähtökohtaisesti asettaa kiinteitä ikärajoja, vaan tilanteet tulee arvioida lapsikohtaisesti ottaen huomioon lapsen henkilökohtaiset ominaisuudet ja päätettävänä oleva asia, on sen kanta lapsiavioliittoihin tiukka. Haitallisia käytäntöjä koskevassa yleiskommentissaan nro. 8 (2014) lapsen oikeuksien komitea ja CEDAW-komitea ovat linjanneet seuraavaa: "Kun otetaan huomioon lapsen kehittyvien valmiuksien ja itsenäisyyden kunnioittaminen hänen elämäänsä koskevia päätöksiä tehtäessä, poikkeuksellisissa tilanteissa voidaan sallia kypsän, toimintakykyisen alle 18-vuotiaan lapsen avioliitto, edellyttäen että lapsi on vähintään 16-vuotias ja että tällaiset päätökset tekee tuomari perusteltujen ja poikkeuksellisten, lainsäädännössä määriteltyjen syiden ja kypsyydestä saatujen todisteiden perusteella ottamatta huomioon kulttuuria tai perinteitä."

HE 211/2018 vp ei kuitenkaan sisällä säädösehdotusta, joka mahdollistaa tämän lain vastaisesti solmitun alaikäisen avioliiton purkautumisen tai mitätöinnin. Tämä merkitsee sitä, että puoliso voi vain avioeron kautta irtautua väärin solmitusta avioliitosta ja että tällöin myös väestörekisterin kirjauksiin eronnut-statuksen merkintä tallennetaan asiakirjoihin. Kun tarkastelee tilannetta ihmisoikeusnäkökulmasta, on kohtuutonta asettaa alaikäinen, niin sanotun haitallisen perinteen

kohteeksi joutunut lapsi asemaan, jossa hän joutuu vaatimaan avioeroa irtautuakseen tällaisesta lapsiavioliitosta.

Asiantuntijakuulemisessa on tullut ilmi, että naisliike laajasti kannattaa pakkoavioliittojen kriminalisoimista mutta samalla myös niiden mitätöinnin mahdollistamista. Tähän velvoittavat myös Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (nk. Istanbulin sopimus) artiklat 32 ja 37, joiden mukaan "osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että pakottamalla solmitut avioliitot voidaan mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa" ja "osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon säädetään rangaistavaksi".

Mitätöinnin mahdollistamalla valtio tunnustaisi, että avioliittoon pakotetun kohdalla on tapahtunut vääryys ja että hänen perus- ja ihmisoikeuksiaan on loukattu. Mitätöinnin oikeudelliset vaikutukset avioliiton osapuoliin ja avioliiton aikana mahdollisesti syntyneisiin lapsiin tulee selvittää ja huolehtia siitä, ettei mitätöinnillä ole kielteisiä oikeudellisia tai taloudellisia vaikutuksia liitossa syntyneisiin lapsiin tai mitätöintiä hakeneeseen osapuoleen. Mitätöinnin hakeminen on tehtävä helpoksi ja maksuttomaksi ja mitätöinnin mahdollisuudesta ja sen oikeusvaikutuksista on tiedotettava asianmukaisesti siten, että tieto saavuttaa asianosaiset.

Yllä olevan perusteella olen lakivaliokunnassa ehdottanut kahden erillisen momentin lisäämistä 1. lakiehdotuksen 4 §:ään lapsiavioliiton mitätöinnin mahdollistamiseksi ilman haitallisia oikeusseuraamuksia. Lakivaliokunta on hyväksynyt asiasta vain erillisen ponnen, jossa mitätöintiä pyydetään selvittämään.

Hallituksen esitys ei myöskään sisällä ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamista koskevia säädösmuutoksia. Esityksessä kuitenkin katsotaan, että asiaa on jatkossa arvioitava perusteellisesti erikseen hyvän lainvalmistelun periaatteita noudattaen. Lakivaliokunta on kiitettävästi ponnessa edellyttänyt, että hallitus pian selvittää myös ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton sääntelyn mahdolliset tarkistustarpeet.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotan,

> että lakiehdotukset hyväksytään muutoin valiokunnan mietinnön mukaisina paitsi 1. lakiehdotuksen 4 § muutettuna seuraavasti:

— —

Avioliitto voidaan hakemuksesta mitätöidä, mikäli puoliso, joka vihkimisen hetkellä oli alle kahdeksantoistavuotias, jättää hakemuksen ennen kuin kymmenen vuotta on kulunut vihkimisestä. (Uusi 2. mom.)

Aviomies on lapsen isä isyyslain 2 §:n mukaisesti siitä huolimatta, että avioliitto todetaan mitättömäksi. (Uusi 3. mom.)

Helsingissä 8.2.2019

Eva Biaudet r